

Η προσέγγιση εκθεμάτων μέσα από εικαστικές δραστηριότητες παιδιών προσχολικής ηλικίας στο Αρχαιολογικό Μουσείο Λευκωσίας

Αντση Σάββα, Έλλη Τζόμη

1. Εισαγωγή

Η σύγχρονη αντίληψη για το μουσείο υπογραμμίζει την κοινωνική και παιδευτική αξία του και προωθεί την εξυπηρέτηση πολλαπλών παιδευτικών και πολιτισμικών στόχων σε ευρύτερες κοινωνικές ομάδες σύμφωνα με τις ιδεολογικές θέσεις και ανάγκες τους. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στις διαφορετικές «σημασίες» που αποκτούν τα μουσεία και οι συλλογές τους. Για παράδειγμα, τα ιστορικά και αρχαιολογικά εκθέματα δεν επιδέχονται μόνο ιστορικές αναγνώσεις, αλλά αποκτούν νόημα και σε σχέση με διάφορες κοινωνικές εναλλακτικές χρήσεις και ερμηνείες του παρόντος (Shanks & Tilley, 1992· Μουσούρη, 2002). Όπως αναφέρει ο Γκότσης: «Αυτά τα τεκμήρια του παρελθόντος, τοποθετημένα στις προθήκες, μετατρέπονται σε εκθέματα, οργανώνονται σε σύνολα, εντάσσονται σε περιβάλλοντα... ο τρόπος με τον οποίο εκτίθενται είναι στενά συνδεδεμένος με ρητορικούς ή διδακτικούς στόχους, στο μέτρο που τα ίδια αντικείμενα μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να διηγηθούν τελείως διαφορετικές ιστορίες, πολλαπλές αναγνώσεις και ερμηνείες» (Γκότσης, 2002: 19). Κατά συνέπεια, η νέα αυτή προσέγγιση προσφέρει μια πιο περίπλοκη αντίληψη για την εμπειρία της επίσκεψης στο μουσείο.

Αρκετοί ερευνητές (όπως οι Doering, 1999· Falk & Dierking, 2000· Hein, 1998· Hooper-Greenhill, 1999) μελετούν την εμπειρία των επισκεπτών στους μουσειακούς χώρους εξετάζοντας τις ιδέες, τα ενδιαφέροντα, καθώς και τον τρόπο που δίνουν νόημα στην επίσκεψή τους και ερμηνεύουν τα εκθέματα. Σύμφωνα με τις *εποικοδομητικές θεωρίες μάθησης* (constructivist learning theories), το άτομο συμμετέχει ενεργά στην κατασκευή ερμηνειών, οι οποίες στηρίζονται σε προηγούμενες γνώσεις που φέρει μαζί του σε μια νέα εμπειρία, όπως είναι μια επίσκεψη στο μουσείο. Η εδραίωση, λοιπόν, της γνώσης ενός αντικειμένου προϋποθέτει την ένταξή του στα γνωστικά προϋπάρχοντα σχήματα (Hooper-Greenhill, 1999· Μουσούρη, 2002).

Τις τελευταίες δεκαετίες, με την καθιέρωση της κίνησης Discipline Based

Art Education (DBAE),¹ η επαφή των παιδιών με αυθεντικά εκθέματα θεωρήθηκε ιδιαίτερα αναγκαία και δόθηκε έμφαση σε προγράμματα που πραγματοποιούνται σε μουσειακούς χώρους (Day, 1995). Ένας από τους κύριους σκοπούς των προγραμμάτων αυτών είναι να φέρει τα παιδιά σε επαφή με αυθεντικά εκθέματα, για να τα προσεγγίσουν με βάση τις δικές τους αντιληπτικές ικανότητες και να τα συνδέσουν με τις συνήθειες, τα ενδιαφέροντα και τον τρόπο ζωής τους (Berry, 1998· Durrant, 1996· Lund & Osborne, 1995· Piscitelli & Anderson, 2000). Δημιουργείται, έτσι, μια νέα μουσειακή πολιτική επικεντρωμένη στη διευκόλυνση της πρόσβασης και της κοινωνικής συμμετοχής του κοινού. Η επιτυχία της κρίνεται από την οργάνωση εκθέσεων σε κατάλληλους χώρους και την υλοποίηση προγραμμάτων και δραστηριοτήτων που απευθύνονται σε διαφορετικές κοινωνικές και ηλικιακές ομάδες, αποσκοπώντας στην προαγωγή της δημιουργικότητας, της καλλιτεχνικής πρωτοτυπίας και της εύκολης πρόσβασης στα εκθέματα.

Γιατί όμως θεωρείται σημαντικό για τα παιδιά να αποκτήσουν εμπειρίες στο μουσείο; Η Τρίμη (1996), καθώς και οι Hohmann και Weikart (2002) αναφέρονται στη σπουδαιότητα της εμπειρίας των νεαρών παιδιών με αυθεντικά αντικείμενα και τη σε βάθος διερεύνηση του υλικού που χρησιμοποιείται για την αναπαράστασή τους. Επικεντρώνονται κυρίως στην άποψη πως η άμεση εμπειρία των παιδιών με το αντικείμενο μελέτης και το είδος του υλικού από το οποίο είναι κατασκευασμένο διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη δημιουργική αναπαράσταση των ατόμων που έρχονται σε επαφή με το αντικείμενο. Η θεωρία αυτή ενισχύεται με το σχεδιασμό και την εφαρμογή εκπαιδευτικών εικαστικών προγραμμάτων, επικεντρωμένα στη βασική αρχή της σε βάθος προσέγγισης² και με κύριους στόχους: α) τη γνωριμία και τη διερεύνηση σε βάθος του υλικού που θα χρησιμοποιήσουν τα παιδιά, και β) τις βιωματικές εμπειρίες με αντικείμενα ή έννοιες που τα παιδιά καλούνται να αναπαραστήσουν (Τρίμη, 1996· Τρίμη & Μαναβόπουλος, 2000· Epstein & Trimis, 2002).

Παρά το γεγονός ότι συνεχώς ενσωματώνονται παιδιά διαφορετικής ηλικίας στις ομάδες επισκεπτών στα μουσεία και η συμμετοχή σχολείων σε προγράμματα μουσειακής εκπαίδευσης αυξάνεται (Kaila & Ekonomopoulou, 2000· Piscitelli & Anderson, 2002· Στυλιανίδης, 2002), παρατηρείται πως ο τρόπος οργάνωσης και έκθεσης των αντικειμένων σε πολλά μουσεία και χώρους τέχνης δεν λαμβάνει υπόψη του τις μικρές ηλικίες επισκεπτών. Επιπλέον, δεν έχουν αποτελέσει αντικείμενο μελέτης –ιδιαίτερα στον ελληνικό χώρο– οι αντιδράσεις και αντιλήψεις των παιδιών για το μουσείο και τα εκθέ-

ματά του. Σχεδόν ανύπαρκτες είναι και οι ερευνητικές μελέτες που αφορούν στις αντιλήψεις παιδιών προσχολικής ηλικίας για το τι και το πώς σκέφτονται για το μουσείο και τα εκθέματά του και πώς αυτή η εμπειρία ενσωματώνεται στη διαδικασία μάθησης στο σχολείο (Sanna, 2003).

Η βασική θεωρητική αρχή της έρευνας που θα παρουσιαστεί παρακάτω είναι πώς μέσα από τα εικαστικά προγράμματα –βασισμένα στη σε βάθος προσέγγιση–, τα οποία ενσωματώνουν επισκέψεις σε μουσεία, δίνονται δυνατότητες στα παιδιά να κατανοήσουν πληρέστερα τα μουσειακά αντικείμενα και να εξελίξουν τις εικαστικές τους ιδέες. Συγκεκριμένα, οι βασικοί στόχοι της έρευνας είναι να μελετήσει:

- 1) τις αντιδράσεις (λεκτικές και μη λεκτικές) των παιδιών προσχολικής ηλικίας σε μουσειακά εκθέματα του Αρχαιολογικού Μουσείου Λευκωσίας,
- 2) την επίδραση της επίσκεψης στο αρχαιολογικό μουσείο, όπως αυτό αντανακλάται στα έργα τέχνης (κατασκευές) και στις αντιδράσεις των παιδιών κατά τη διάρκεια εικαστικών δραστηριοτήτων στο σχολείο.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε τρεις φάσεις: 1) προετοιμασία πριν από την επίσκεψη, όπου ενημερώθηκαν οι εκπαιδευτικοί για την επίσκεψη δύο ομάδων παιδιών στο μουσείο, 2) επίσκεψη στο μουσείο· στη φάση αυτή καταγράφηκαν οι αντιδράσεις των παιδιών για τα μουσειακά εκθέματα, και 3) υλοποίηση εικαστικών δραστηριοτήτων στο χώρο του σχολείου.

Η παρούσα εργασία αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου ερευνητικού προγράμματος που αφορά στις προσεγγίσεις εκθεμάτων σε χώρους τέχνης και μουσείων μέσα από εικαστικές δραστηριότητες. Αποσκοπεί στη μελέτη των παραμέτρων που σχετίζονται με τις αντιδράσεις νεαρών παιδιών για τα μουσειακά εκθέματα με σκοπό να βοηθήσει τόσο τους εκπαιδευτικούς όσο και το εκπαιδευτικό προσωπικό των μουσείων στο σχεδιασμό και την εφαρμογή κατάλληλων εκπαιδευτικών προγραμμάτων.

2. Μεθοδολογία της έρευνας

2.1 Το μουσείο

Το Αρχαιολογικό Μουσείο της Λευκωσίας είναι το σπουδαιότερο μουσείο της Κύπρου. Στις 14 αίθουσές του εκτίθενται εξαιρετικά δείγματα κυπριακής τέχνης από τη Νεολιθική έως τη Ρωμαϊκή εποχή (Καραγεώργης, 1985). Πιο συγκεκριμένα, η Νεολιθική εποχή αντιπροσωπεύεται σε όλες τις φάσεις της με εργαλεία, αγγεία και μικροτεχνήματα (αίθουσα Ι). Στην αίθουσα ΙΙ εκτίθεται μια εντυπωσιακή συλλογή των ποικιλόμορφων ερυθρών

στιλβωμένων αγγείων και των πρώτων χάλκινων εργαλείων από την εποχή της Χαλκοκρατίας. Αγγεία της κυπριακής κεραμικής από τη Μέση Χαλκοκρατία έως τη Ρωμαϊκή εποχή συναντούμε στην αίθουσα III. Εξέχουσα θέση ανάμεσα στα αγγεία αυτά κατέχουν οι μεγάλοι μυκηναϊκοί κρατήρες του ζωγραφικού ρυθμού και τα αγγεία του Αρχαϊκού ελεύθερου ρυθμού. Ιδιαίτερα σημαντικά για τον πλούτο και την πρωτοτυπία τους είναι και τα πήλινα ειδώλια της Αγίας Ειρήνης που υπάρχουν στην αίθουσα IV (Καρυεώργης).

Για τη συγκεκριμένη έρευνα η επιλογή των αιθουσών υπήρξε ιδιαίτερα δύσκολη «διότι η πληθώρα των αντικειμένων, ο τρόπος τοποθέτησής τους στις προθήκες, οι ίδιες οι προθήκες και η θέση τους στο χώρο, η οργάνωση, η διαρρύθμιση και ο συσχετισμός των εκθεμάτων» (Γκότσης, 2002) δεν ήταν ο πιο ενδεδειγμένος και δεν είχε λάβει καθόλου υπόψη του τους μικρούς επισκέπτες. Έτσι, έπειτα από σοβαρό προβληματισμό οι ερευνητές σε συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς επέλεξαν τρεις αίθουσες του μουσείου, καθώς και ένα βοηθητικό χώρο για τους εξής λόγους:

α) Οι αίθουσες αυτές περιλάμβαναν εκθέματα από τη Νεολιθική έως τη Ρωμαϊκή εποχή, τα οποία ήταν κυρίως πήλινα ειδώλια, ομοιώματα, αγαλματίδια, αγγεία, πέτρινα εργαλεία, καθώς και αναπαράστάσεις αρχαίων τάφων σε ένα βοηθητικό χώρο (Κυπριακή Κληρονομιά, 1996). Επίσης, στην πρώτη αίθουσα του μουσείου εξετίθεντο μεγάλες σε μέγεθος φωτογραφίες με αναπαράστάσεις οικισμών και αρχαιολογικών χώρων από τους οποίους προέρχονταν τα εκθέματα.

β) Το υλικό κατασκευής των εκθεμάτων ήταν κυρίως ο πηλός.

γ) Οι αίθουσες ήταν συνεχόμενες και διευκόλυναν τη διαδρομή των μικρών παιδιών.

δ) Πολλά από τα εκθέματα είχαν κοινά χαρακτηριστικά με τα έργα που παράγουν τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας – απλοποιημένες φόρμες τόσο σε αφαιρετικό όσο και αναπαραστατικό επίπεδο.

ε) Ο βοηθητικός χώρος επιλέχθηκε γιατί ήταν εύκολα προσβάσιμος και γιατί περιείχε ανασκαφικές αναπαραστάσεις τάφων και ταφικών ευρημάτων, οι οποίες βοήθησαν να διευκολυνθεί η αντίληψη των παιδιών σε σχέση με το χρόνο³ και τον τόπο που προκύπτουν τα εν λόγω ευρήματα.

Στην έρευνα συμμετείχαν δύο ομάδες παιδιών (16 παιδιά σε κάθε ομάδα, 8 αγόρια και 8 κορίτσια) ηλικίας 5-6 ετών, που επιλέχτηκαν τυχαία από δύο διαφορετικά τμήματα δημόσιων νηπιαγωγείων της Λευκωσίας.

Ο χρόνος που επιλέχθηκε για την επίσκεψη στο μουσείο ήταν αυτός με τη

χαμηλότερη επισκεψιμότητα για να αποφύγουμε την ταυτόχρονη παρουσία παιδιών και πολλών επισκεπτών.

2.3 Διαδικασία συλλογής δεδομένων

Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε σε τρεις φάσεις.

Φάση 1 - Προετοιμασία πριν από την επίσκεψη στο μουσείο. Οι εκπαιδευτικοί που θα συνόδευαν τα παιδιά επισκέφθηκαν το αρχαιολογικό μουσείο, όπου ενημερώθηκαν και ξεναγήθηκαν στους χώρους από ξεναγό, επέλεξαν τα αντικείμενα σε συνεργασία με τους ερευνητές, μελέτησαν και εμπλούτισαν βιβλιογραφικά τις γνώσεις τους για τα εκθέματα και το μουσείο γενικότερα και οργάνωσαν το πλαίσιο και τις επιμέρους δραστηριότητες της επίσκεψης. Τα παιδιά της πρώτης ομάδας (Ομάδα Α) ενημερώθηκαν από τις εκπαιδευτικούς σχετικά με την επίσκεψή τους στο μουσείο και χωρίς να εμπλακούν σε εικαστικές δραστηριότητες, το επισκέφτηκαν. Για τα παιδιά της δεύτερης ομάδας (Ομάδα Β) ακολουθήθηκε η ίδια διαδικασία της ενημέρωσης και στη συνέχεια τους δόθηκε η ευκαιρία να εμπλακούν σε εικαστικές δραστηριότητες στις οποίες κλήθηκαν να χρησιμοποιήσουν πηλό, το κατεξοχήν υλικό κατασκευής επιλεγμένων αρχαιολογικών εκθεμάτων που θα συναντούσαν στο αρχαιολογικό μουσείο.

Φάση 2 - Η επίσκεψη των παιδιών στο μουσείο και οι αντιδράσεις τους στα αρχαιολογικά εκθέματα. Τα παιδιά και των δύο ομάδων επισκέφθηκαν το αρχαιολογικό μουσείο σε διαφορετικές μέρες της ίδιας εβδομάδας και ξεναγήθηκαν διαδοχικά σε μικρές ομάδες (4 παιδιών) στις τρεις επιλεγμένες αίθουσες του μουσείου. Στη φάση αυτή, τα παιδιά αρχικά κινήθηκαν ελεύθερα στους χώρους για να εξοικειωθούν με αυτούς και έπειτα ξεναγήθηκαν σε επιλεγμένα εκθέματα. Ακολούθησε ατομική συνέντευξη με το κάθε παιδί, αφού πρώτα του ζητήθηκε να επιλέξει ένα αντικείμενο-έκθεμα από τους χώρους που επισκέφθηκε.

Φάση 3 - Εικαστικές δραστηριότητες στο χώρο του σχολείου. Με την επιστροφή τους στο σχολείο τα παιδιά των δύο ομάδων σε συνεργασία και με την καθοδήγηση των εκπαιδευτικών ασχολήθηκαν με εικαστικές δραστηριότητες με πηλό.

2.4 Οι μέθοδοι της έρευνας

Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε ένα σχέδιο μη δομημέ-

νης συνέντευξης, που σχετιζόταν με το έκθεμα που επέλεξαν να σχολιάσουν τα παιδιά. Συγκεκριμένα, τα παιδιά ρωτήθηκαν από τους εκπαιδευτικούς:

1) Για ποιο λόγο επέλεξαν το συγκεκριμένο αντικείμενο.

2) Εάν τους άρεσε ή όχι και γιατί.

3) Εάν θα ήθελαν να το έχουν στο σπίτι τους.

4) Για ποιο λόγο το είχαν φτιάξει και σε τι νόμιζαν ότι χρησίμευε στα παλιά χρόνια.

5) Από τι υλικό ήταν φτιαγμένο.

Επιπρόσθετα, η μεθοδολογία περιλάμβανε συλλογή οπτικογραφημένων και φωτογραφικού υλικού καθώς και σημειώσεις των εκπαιδευτικών τόσο κατά την επίσκεψη στο μουσείο όσο και κατά τη διάρκεια των εικαστικών δραστηριοτήτων στο σχολείο.

2.3 Ανάλυση δεδομένων

Χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της *ανάλυσης περιεχομένου*, όπου τη βάση για την κατηγοριοποίηση αποτέλεσε η μονάδα των συμφραζομένων, διότι η «λέξη» ή η «φράση» δεν ήταν επαρκή για την έγκυρη κωδικοποίηση της μονάδας καταγραφής (Κυριαζή, 1999). Η ανάλυση των δεδομένων περιλάμβανε την κωδικοποίηση όλων των απαντήσεων των παιδιών και την προσεκτική μελέτη τους με σκοπό τον εντοπισμό και την καταγραφή κοινών και επαναλαμβανόμενων θεμάτων. Οι απαντήσεις χρησιμοποιήθηκαν σε συνδυασμό με τα δεδομένα που προέκυψαν από τις παρατηρήσεις που κατέγραψαν οι εκπαιδευτικοί, κατά τη διάρκεια της επίσκεψης στο μουσείο. Οι αντιδράσεις των παιδιών (λεκτικές και μη λεκτικές) ομαδοποιήθηκαν σε τρεις κατηγορίες:

1) Το περιβάλλον του μουσείου

2) Είδος – Προέλευση μουσειακών εκθεμάτων

3) Υλικό κατασκευής μουσειακών εκθεμάτων.

Για τη διασφάλιση της εγκυρότητας ένας έμπειρος ερευνητής σε θέματα εκπαίδευσης διάβασε όλες τις αποκωδικοποιημένες συνεντεύξεις των παιδιών, καθώς και τις παρατηρήσεις των εκπαιδευτικών και καταχώρησε σε όμοιες κατηγορίες τις λεκτικές και μη λεκτικές αντιδράσεις τους. Για τη διερεύνηση της επίδρασης της επίσκεψης στο μουσείο στα παιδιά, χρησιμοποιήθηκαν οι πληροφορίες (φωτογραφικό/οπτικοακουστικό υλικό, σημειώσεις) που συγκεντρώθηκαν από τους εκπαιδευτικούς κατά τη διάρκεια των εικαστικών δραστηριοτήτων στο σχολείο, καθώς και τα έργα τέχνης (κατασκευές) των παιδιών.

3. Τα αποτελέσματα και η ερμηνεία τους

3.1 Οι αντιδράσεις των παιδιών στα αρχαιολογικά ευρήματα που εκτίθενται στο μουσείο

Από την ανάλυση των δεδομένων προέκυψε ότι στις περισσότερες περιπτώσεις η επιλογή των μουσειακών εκθεμάτων από τα παιδιά φαίνεται να ήταν τυχαία, ενώ τα περισσότερα παιδιά έδειχναν ενδιαφέρον σε μουσειακά αντικείμενα που συνδέονται με θέματα που αφορούν στις άμεσες εμπειρίες τους ή στην καθημερινή τους ζωή. Αρκετά από αυτά αντιδρούσαν θετικά σε μεγάλα σε μέγεθος τρισδιάστατα μουσειακά εκθέματα και τους ήταν εύκολο να κατανοήσουν την προέλευση των μουσειακών αντικειμένων. Ένας μικρός αριθμός παιδιών αναφέρθηκε στα εξωτερικά χαρακτηριστικά των μουσειακών αντικειμένων (διακόσμηση-χρώμα). Τέλος, οι προϋπάρχουσες εικαστικές εμπειρίες διαπιστώθηκε ότι βοηθούν τα παιδιά στο να αναγνωρίσουν το υλικό κατασκευής των μουσειακών αντικειμένων και να αντιληφθούν την καλλιτεχνική διαδικασία που ακολουθήθηκε.

Παρακάτω περιγράφονται αναλυτικά οι αντιδράσεις των παιδιών, έτσι όπως προέκυψαν μέσα από τις τρεις κατηγορίες:

3.1.1 Το περιβάλλον του μουσείου

Οι εκπαιδευτικοί αναφέρθηκαν στη δυσκολία των μικρών παιδιών να προσεγγίσουν τα μουσειακά εκθέματα.

«Πολλές φορές ήταν αδύνατο να δουν τα εκθέματα αφού βρίσκονταν πολύ ψηλά, ενώ όταν καλούσαμε τα παιδιά να επιλέξουν ένα αντικείμενο, δυσκολεύονταν να εντοπίσουν κάτι που τους ενδιέφερε λόγω της πληθώρας μουσειακών αντικειμένων στις προθήκες. Τα παιδιά, τις περισσότερες φορές, πατούσαν στις μύτες των ποδιών τους για να δουν τα εκθέματα στην προθήκη».

Είναι εμφανές ότι στο Αρχαιολογικό Μουσείο Λευκωσίας οι πολύ ενδιαφέρουσες και μοναδικές του συλλογές υστερούν τόσο στη διάταξη των μουσειακών εκθεμάτων (πληθώρα αντικειμένων στις προθήκες) όσο και στον τρόπο που εκτίθενται στο χώρο (μικρές και ψηλά τοποθετημένες προθήκες), καθώς δεν είναι ιδιαίτερα προσίτα και εύκολα αναγνώσιμα στα παιδιά και γενικότερα προς τους επισκέπτες. Προκύπτει, λοιπόν, ότι ο τρόπος που οργανώνονται οι εσωτερικοί χώροι, καθώς και η διάταξη των εκθεμά-

των σε ένα μουσείο, μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στη διαδικασία μάθησης. Συγκεκριμένα, οι Falk και Dierking (1992) υποστηρίζουν ότι το περιβάλλον ενός μουσείου σε αλληλεπίδραση με κοινωνικά (π.χ. επαφή με άλλους επισκέπτες, το προσωπικό του μουσείου) και προσωπικά ζητήματα (π.χ. οι προσδοκίες, τα προσδοκώμενα αποτελέσματα από την επίσκεψη του κάθε ατόμου στο μουσείο) των επισκεπτών αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες στη μάθηση που λαμβάνει χώρα στο μουσείο.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση η όλη παρουσίαση-διάταξη των μουσειακών αντικειμένων, όπως και η διάρθρωσή τους στις δύο από τις αίθουσες που επιλέχθηκαν, δεν βοήθησε τα παιδιά να προσεγγίσουν τα εκθέματα. Αντίθετα, η αναπαράσταση των αρχαίων τάφων, όπως παρουσιάζεται στη βοηθητική αίθουσα του μουσείου, έδωσε τη δυνατότητα στα παιδιά να παρατηρήσουν και να κατανοήσουν καλύτερα την προέλευση των εκθεμάτων. Ενισχύεται, έτσι, η κυρίαρχη άποψη ότι η «δημιουργία κατάλληλων συνθηκών για βιωματική προσέγγιση των μουσειακών αντικειμένων και του ευρύτερου θεματικού περιεχομένου των εκθεσιακών ενοτήτων» (Νάκου, 2002: 123) μπορεί να καταστήσει τον επισκέπτη ικανό να κατανοήσει τα μουσειακά αντικείμενα σε σχέση με το ανθρώπινο πλαίσιο τους.

3.1.2 Είδος - Προέλευση μουσειακών εκθεμάτων

- **Θέματα σχετιζόμενα με τις άμεσες εμπειρίες και την καθημερινή ζωή των παιδιών.** Τα περισσότερα παιδιά συνέδεσαν τα μουσειακά εκθέματα με άμεσες εμπειρίες ή με την καθημερινή τους ζωή. Για παράδειγμα, αναφέρουν:

«Αυτό μοιάζει με ζωάκι», «...είναι σαν κούπα που βάζεις κορν φλέικς», «είναι γουρουνί και μου αρέσουν τα γουρουνία γιατί στη φάρμα που είχα πάει είχε γουρουνία», «...έχει το σχήμα του σταυρού κι έχω κι εγώ ένα στο σπίτι μου», «...αντό είναι τραπέζι ...λείπουν όμως οι καρέκλες».

Οι απαντήσεις των παιδιών χαρακτηρίζονται από την τάση να ορίζουν τις προτιμήσεις τους σε σχέση με συγκεκριμένες πληροφορίες που παρέχουν τα εκθέματα (Kerlavage, 1995). Τα περισσότερα παιδιά πιστεύουν ότι τα μουσειακά εκθέματα κατασκευάστηκαν από ανθρώπους πριν από πολλά χρόνια. Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

«είναι πολύ παλιά... από αρχαίους», «το βρήκαν βαθιά μέσα στα χώματα», «...υπάρχουν άνθρωποι που σκάβουν τη γη και τα βρίσκουν».

Αυτό ίσως να οφείλεται στην παρουσίαση της αναπαράστασης αρχαίων τάφων στη βοηθητική αίθουσα που επισκέφθηκαν ή στην ξενάγησή τους στην πρώτη αίθουσα που περιείχε μεγάλου μεγέθους φωτογραφίες με οικισμούς και αρχαιολογικούς χώρους. Είναι γεγονός ότι η αίθουσα αυτή βοηθά τον επισκέπτη να αντιληφθεί την προέλευση των αρχαιολογικών εκθεμάτων.

Ωστόσο, όταν ρωτήθηκαν για τη χρησιμότητα των μουσειακών αντικειμένων («Πώς νομίζεις το χρησιμοποιούσαν;» «Για ποιο λόγο νομίζεις τα έφτιαξαν;»), παρέθεσαν λόγους που συνδέονται άμεσα με τα προσωπικά βιώματά τους:

Παιδί: Είναι ένα γουρούνι. Το έφτιαξαν πριν πολλά χρόνια.

Εκπαιδευτικός: Πώς χρησιμοποιούσαν αυτό το αντικείμενο πριν πολλά χρόνια;

Παιδί: Ξέρεις, δεν είχαν οι αρχαίοι καταστήματα για να αγοράζουν πράγματα και έτσι τα έφτιαχναν οι ίδιοι. Αυτό το γουρούνι θα το έβαζαν στο δωμάτιο που κοιμούνται για ομορφιά.

(κορίτσι, 5 ετών, αναφέρεται στον ασκό του ερυθρού στιλβωμένου τύπου III σε σχήμα ταύρου, 2000-1900 π.Χ.)

Εκπαιδευτικός: Σου αρέσει λοιπόν αυτό το αγγείο. Πώς νομίζεις το χρησιμοποιούσαν;

Παιδί: Θα πρέπει να έβαζαν μέσα κάτι για να πινον, όπως νερό. Ίσως όμως και να κάπνιζαν, όπως κάνουμε με το καπνιστήρι.

(αγόρι, 5 ετών, αναφέρεται σε πήλινο ρυτό κωνικού σχήματος, 13ος αιώνας)

Εκπαιδευτικός: Πώς νομίζεις το χρησιμοποιούσαν;

Παιδί: Αν το είχα εγώ θα έπαιζα... ότι μαγειρεύα. Οι παλαιοί δεν ξέρω...

Εκπαιδευτικός: Τι νομίζεις θα έκαναν με αυτό το αγγείο;

Παιδί: Θα έβαζαν μέσα φαγητό ή μπορεί και τα παιχνίδια τους.

Εκπαιδευτικός: Σε ένα τόσο στενό αγγείο;

Παιδί: Μπορεί όμως να χωρέσει και μικρά παιχνιδάκια... όπως αυτά που βρίσκουμε στα αυγά kinder.

(αγόρι, 6 ετών, αναφέρεται σε βαρελλόσχημη οινόχνη, 750-600 π.Χ.)

Εκπαιδευτικός: Μάλιστα έχει το σχήμα του σταυρού. Τι νομίζεις έκαναν με αυτό;

Παιδί: Το είχαν κάποιои κύριοι στο σπίτι τους, και θα το έβαζαν στο σαλόνι τους.

Εκπαιδευτικός: Γιατί στο σαλόνι;

Παιδί: Για στολίδι.

(κορίτσι, 6 ετών, αναφέρεται σε σταυρόσχημο ειδώλιο, 2500-2300 π.Χ.)

Παιδί: Μου αρέσει... Είναι και άνθρωπος και ζώο. Το έφτιαξαν στα πολύ παλιά χρόνια.

Εκπαιδευτικός: Πώς νομίζεις το χρησιμοποιούσαν;

Παιδί: Το έδιναν στα παιδιά τους για να παίζουν.

(αγόρι, 6 ετών, αναφέρεται στον πήλινο κένταυρο με φαρέτρα, 600-475 π.Χ.)

Οι καταγραφές των παρατηρήσεων των εκπαιδευτικών, που συνόδευαν τα παιδιά στο μουσείο, επιβεβαιώνουν την ανάγκη των παιδιών να συνδέουν τα αντικείμενα που προσεγγίζουν με δικά τους ενδιαφέροντα και βιώματα. Οι εκπαιδευτικοί αναφέρουν ότι κατά τη διάρκεια της ξενάγησης στο χώρο (όπου τα παιδιά αφέθηκαν σε μικρές ομάδες να παρατηρήσουν από μόνα τους τα εκθέματα), τα περισσότερα παιδιά δείχνουν να αναγνωρίζουν αντικείμενα οικεία με τη ζωή τους. Πολλές φορές οι ανταδράσεις τους ήταν μη λεκτικές - χρησιμοποιούν το σώμα τους και δείχνουν με κίνηση τι τους εντυπωσίασε. Για παράδειγμα, κάποια παιδιά βλέποντας τα ειδώλια παίρνουν τη στάση των ειδωλίων (π.χ. στέκονται σε στάση προσοχής). Άλλες φορές δείχνουν με τα χέρια τους το μέγεθος των εκθεμάτων ή το ύψος τους. Οι μικρές ομάδες παιδιών, η καθοδήγηση από τους εκπαιδευτικούς, καθώς και οι ερωτήσεις που χρησιμοποιήθηκαν διευκόλυναν την όλη διαδικασία. Οι Piscitelli και Anderson (2000) αναφέρονται στη σπουδαιότητα της επαφής των παιδιών με αυθεντικά εκθέματα, ιδιαίτερα όταν με την παρέμβαση ενηλίκων ενθαρρύνονται να συνδέσουν τις εμπειρίες αυτές με την καθημερινότητά τους. Υπόστηρίζεται πως με την καθοδήγηση των ενηλίκων και κυρίως όταν αυτή περιλα-

βάνει στρατηγικές συμβατές με την αντιληπτική ικανότητα των παιδιών προσχολικής ηλικίας, όπως διήγηση ιστορίας, θεατρικό παιχνίδι, δραστηριότητες επικεντρωμένες σε πολυαισθητηριακές εμπειρίες, τα παιδιά επαναφέρουν στη μνήμη τους με λεπτομέρεια τα συγκεκριμένα μουσειακά εκθέματα.

• **Τα μεγάλα σε μέγεθος τρισδιάστατα αγγεία.** Αρκετά παιδιά έδειχναν εντυπωσιασμένα από τα μεγάλα σε μέγεθος αγγεία. Αναφέρονται συχνά στο μέγεθος του αντικειμένου.

«Είναι τόσο μεγάλο», «είναι μεγάλο αλλά από πάνω είναι στρογγυλό και από κάτω γίνεται λεπτό... μπορώ να δω τι έχει μέσα;», «είναι τόσο μεγάλο όσο και η αγκαλιά μου, κρίμα που είναι σπασμένο...»

Οι καταγραφές των παρατηρήσεων των εκπαιδευτικών κατά την πρώτη επαφή των παιδιών με τα μουσειακά εκθέματα επιβεβαιώνουν την τάση που έχουν τα παιδιά προσχολικής ηλικίας να προσεγγίζουν μεγάλα σε μέγεθος εκθέματα. Η άποψη αυτή ταυτίζεται με ευρήματα ξένων ερευνητών, όπου γίνεται αναφορά στην τάση μικρών παιδιών να επαναφέρουν στη μνήμη τους μεγάλα σε μέγεθος εκθέματα και κυρίως, αλλά όχι αποκλειστικά, εκθέματα τα οποία συνδέονταν με κιναισθητικές και απτικές εμπειρίες (Anderson, Piscitelli, Weier, Everett & Tayler, 2002).

• **Εξωτερικά χαρακτηριστικά των αντικειμένων (διακόσμηση-χρώμα).** Ένας μικρός αριθμός παιδιών έδειξε ενδιαφέρον στη διακόσμηση των αγγείων. Ενδεικτικά αναφέρονται:

«Μου αρέσει αυτό το αγγείο, έχει λουλουδάκια και σχέδια... μάλλον οι αρχαίοι θα έβαζαν μέσα λουλούδια», «προτιμώ αυτό το αγγείο, έχει χρωματιστά λουλούδια και δεν είναι σπασμένο», «μου αρέσει πιο πολύ αυτό εδώ το αγγείο επειδή έχει πολύ όμορφα χρώματα», «κοίταξε έχει σχεδιασμένα άλογα... πάνω ψηλά».

Ωστόσο, η διακόσμηση ή το χρώμα των μουσειακών αντικειμένων δεν αποτέλεσαν στοιχεία εντυπωσιασμού για τα παιδιά της συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας σε αντίθεση με ευρήματα που σχετίζονται με αντιδράσεις μικρών παιδιών σε έργα ζωγραφικής (π.χ. Taunton, 1982).

3.1.3 Αρχαιολογικά αντικείμενα – Υλικό κατασκευής

Τα περισσότερα παιδιά της Ομάδας Β, τα οποία είχαν προηγούμενη

εμπειρία με το υλικό (πηλός), αναγνώρισαν με μεγάλη ευκολία το υλικό κατασκευής των αρχαιολογικών εκθεμάτων. Αρκετές φορές έδειχναν να κατανοούν την καλλιτεχνική διαδικασία κατασκευής των αντικειμένων:

«κοίταξε όλες αυτές τις τρύπες... νομίζω οι παλιοί έκαναν τις τρύπες με εργαλεία μυτερά» ... (το αγγείο είχε μικρές προεξοχές προς τα πάνω), «χρησιμοποίησαν πολύ πηλό γιατί κοίταξε πόσο πολύ μεγάλο είναι...»

Αντίθετα, αρκετά παιδιά της Ομάδας Α, που δεν είχαν προηγούμενη εμπειρία με το υλικό, συσχέτιζαν τα εκθέματα με το χρώμα ή ακόμα και τον τρόπο ανεύρεσης των αρχαιολογικών αντικειμένων.

«Είναι από ξύλο αυτό το αγγείο γιατί έχει χρώμα καφέ», «...είναι από πέτρα γιατί το βρήκαν μέσα σε πέτρες», «είναι από κομμάτια πέτρες. Βρήκαν τις πέτρες και μετά τις κόλλησαν για να το φτιάξουν», «είναι από πηλό το κατάλαβα από το χρώμα... όλοι οι πηλοί είναι καφέ», «έχουν βάλει και πηλό και χρώμα... για να γίνει πιο πέτρινο».

Οι εκπαιδευτικοί αναφέρουν ότι κατά τη διάρκεια της πρώτης επαφής των παιδιών (της Ομάδας Α) με τα εκθέματα, και πριν ακόμη επισκεφθούν την αίθουσα που παρουσίαζε αναπαράστασεις αρχαίων τάφων, πολλά αγνοούσαν τον τρόπο ανεύρεσης των μουσειακών αντικειμένων (αρχαιολογική ανασκαφή). Για παράδειγμα, θεωρούσαν ότι τα περισσότερα αγγεία είναι αγγεία-παζλ, ότι κάποιοι άνθρωποι τα έσπασαν και τα επανασυνέδεσαν ή ότι απλά κάποια από τα αγγεία τα έφτιαξαν έτσι για να φαίνονται σπασμένα. Ωστόσο, μετά την επίσκεψη στους χώρους αναπαράστασης αρχαίων τάφων διαπιστώθηκε ότι τα παιδιά κατανοούσαν την προέλευσή τους.

«...ήταν μέσα σε τάφους», «...ήταν τόσο βαθιά στη γη και γι' αυτό είχαν σπάσει», «...αυτά τα είχαν τα παλιά χρόνια».

Διαπιστώνεται, λοιπόν, ότι οι προϋπάρχουσες εμπειρίες σε σχέση με το υλικό που χρησιμοποιείται στην αναπαράσταση των μουσειακών αντικειμένων, παρέχουν τη δυνατότητα στα παιδιά να αναγνωρίσουν το υλικό κατασκευής των μουσειακών εκθεμάτων καθώς και την καλλιτεχνική διαδικασία που ακολουθήθηκε (Epstein & Trimis, 2002).

3.2 Η επίδραση της επίσκεψης στο αρχαιολογικό μουσείο όπως αυτό αντανakλάται στα έργα τέχνης (κατασκευές) και στις αντιδράσεις των παιδιών κατά τη διάρκεια των εικαστικών δραστηριοτήτων στο σχολείο

Κατά τη διάρκεια των εικαστικών δραστηριοτήτων στο σχολείο, όπου αξιοποιήθηκαν οι σημειώσεις των εκπαιδευτικών και το φωτογραφικό και οπτικοακουστικό υλικό που συγκεντρώσαν, τα παιδιά ανακαλούσαν τις εμπειρίες τους στο μουσείο αναφερόμενα περισσότερο σε αίθουσες με εκθέματα που τους έκαναν εντύπωση (π.χ. αναπαράσταση των τάφων) παρά στα ίδια τα μουσειακά εκθέματα. Οι κατασκευές προσέκλυαν κυρίως από πειραματισμό με το υλικό που τους δόθηκε.

Με την επιστροφή τους στο σχολείο αρκετά παιδιά και από τις δύο ομάδες αντέδρασαν σε ερωτήσεις των εκπαιδευτικών και ανακάλεσαν εμπειρίες τους από το μουσείο. Αρκετά από τα παιδιά μίλησαν για τη διαδικασία ανασκαφής:

«έσκαψαν και βρήκαν τάφους με πολλά πράγματα», «...βρήκαν και ανθρώπους μέσα στα χώματα».

Κάποια άλλα αναφέρθηκαν στα εκθέματα χωρίς να φαίνεται να θυμούνται κάτι με ιδιαίτερη λεπτομέρεια.

«είχε πολλά πράγματα...», «πολλές κούπες και μικρούς και μεγάλους ανθρώπους... άσχημους».

Τα παιδιά της Ομάδας Β αναφέρθηκαν και στο υλικό κατασκευής των αντικειμένων:

«...είχε πολλά πράγματα πήλινα», «είχε πήλινα που τα έφτιαχναν μόνοι τους οι άνθρωποι στα παλιά χρόνια... και άλλα που ήταν πέτρινα».

Επιπλέον, αναφέρθηκαν στην επίσκεψή τους στο μουσείο, ενώ εργάζονταν με τον πηλό:

«Θυμάσαι εκείνα τα ζωάκια που ήταν από πηλό;», «Εμένα θα γίνει πολύ μεγάλη κούπα όταν βάλω και άλλο πηλό... και θα ενώσω τα κομμάτια», «Θα φτιάξω εκείνη τη σπηλιά του μουσείου».

Διαπιστώθηκε ότι τις περισσότερες φορές τα παιδιά αντιδρούσαν προς το υλικό ανάλογα με το πώς αυτό μεταμορφωνόταν, μεταπλαθόταν. Άλλοτε το υλικό έπαιρνε τη μορφή μιας μελισσοφωλιάς, μιας καρέκλας, μιας καμήλας και άλλοτε έμοιαζε με φίδι, κουλουρί, άνθρωπο ή μηχανή. Γενικότερα, οι προσπάθειές τους δεν ήταν σκόπιμες εκτός από πολύ λίγες περιπτώσεις παιδιών της Ομάδας Β, που θέλησαν να φτιάξουν αγγεία και ακολούθησαν συγκεκριμένη τεχνική την οποία επέδειξε η εκπαιδευτικός.

Τα περισσότερα παιδιά, σύμφωνα με τις παρατηρήσεις των εκπαιδευτικών, απόλαυσαν την επαφή τους με το υλικό. Στις κατασκευές τους και στις δύο ομάδες τα παιδιά χρησιμοποιούσαν σε μεγάλο βαθμό εργαλεία (π.χ. οδοντογλυφίδες για χάραξη). Παρόλο που τα παιδιά ανακαλούσαν εμπειρίες τους σε σχέση με το μουσείο, οι κατασκευές τους δεν φάνηκε να έχουν επηρεαστεί από θέματα ή αντικείμενα που είχαν δει στο μουσείο και πολύ λίγα προχώρησαν στην κατασκευή τρισδιάστατων αντικειμένων, όπως αγγεία και φιγούρες. Αυτό πιθανόν να οφείλεται στη περιορισμένη εμπειρία των παιδιών με το συγκεκριμένο υλικό. Είναι όμως εμφανές πως τα παιδιά της Ομάδας Β (τα οποία είχαν προηγούμενη επαφή με υλικό αναπαράστασης των μουσειακών αντικειμένων) διαφοροποιήθηκαν από τα παιδιά της Ομάδας Α ως προς την αναγνώριση του υλικού κατασκευής μουσειακών αντικειμένων.

Υποστηρίζεται ότι η εμπειρία με συγκεκριμένα υλικά επικεντρωμένη στη διερεύνηση βοηθά τα παιδιά να σκεφτούν «διαμέσου και με τα καλλιτεχνικά υλικά ενός καλλιτεχνικού μέσου» (Gardner, 1988· Hoffman & Weikart, 2002).

Η άποψη αυτή επιβεβαιώνεται μέσα από διάφορες εικαστικές εφαρμογές με παιδιά προσχολικής ηλικίας που καταγράφονται από την Τρίμη (1996, 1997) και τις Epstein και Trimis (2002), όπου δίνεται έμφαση στην παροχή ευκαιριών για εις βάθος διερεύνηση και χρήση του υλικού. Η γνώση των παιδιών για το υλικό πριν από την επαφή τους με αιθεντικά μουσειακά αντικείμενα τα βοηθά να συνδέσουν αυτή την εμπειρία με εικαστικές δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρο εντός του σχολικού περιβάλλοντος και κατά συνέπεια τους δίνει τη δυνατότητα να κατανοήσουν πληρέστερα το αρχαιολογικά εκθέματα ή έργα τέχνης (Epstein & Trimis, 2002).

4. Συμπεράσματα - Εισηγήσεις

Η συγκεκριμένη έρευνα παρουσιάζει ευρήματα που σχετίζονται: α) με τις αντιδράσεις παιδιών προσχολικής ηλικίας στα μουσειακά εκθέματα σε ένα συγκεκριμένο μουσειακό χώρο (Αρχαιολογικό Μουσείο Λευκωσίας), και β) με τους τρόπους που οι εμπειρίες στο μουσείο συνδέονται με εικαστι-

κές δραστηριότητες στο σχολείο. Τα ευρήματα της μελέτης θα μπορούσαν να συνοψιστούν ως εξής:

- Η επιλογή μουσειακών εκθεμάτων από τα παιδιά φαίνεται να γινόταν τυχαία.
- Τα περισσότερα παιδιά δείχνουν ενδιαφέρον για μουσειακά αντικείμενα που συνδέονται με τις άμεσες εμπειρίες τους ή οικεία θέματα της καθημερινής τους ζωής.
- Οι προϋπάρχουσες εικαστικές εμπειρίες βοηθούν τα παιδιά στην αναγνώριση του υλικού κατασκευής των μουσειακών εκθεμάτων, καθώς και στην κατανόηση της καλλιτεχνικής διαδικασίας που ακολουθήθηκε.
- Τα περισσότερα από τα παιδιά κατανόησαν την προέλευση των μουσειακών αντικειμένων (αρχαιολογικών ευρημάτων).
- Οι κατασκευές των παιδιών σχετίζονταν κυρίως με πειραματισμό σε σχέση με το υλικό που τους δόθηκε.

Τα ευρήματα υποδεικνύουν πως το περιβάλλον του μουσείου (ο χώρος, η διάταξη αντικειμένων), όπως και οι λεκτικές οδηγίες και οι διδακτικές προσεγγίσεις που χρησιμοποιούνται από τους εκπαιδευτικούς, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο σε ό,τι αφορά την εμπειρία (μάθηση) των παιδιών στο μουσείο. Ενισχύουν, έτσι, την άποψη για την ανάγκη δημιουργίας κατάλληλων μουσειακών χώρων, φιλικούς προς τους επισκέπτες, όπου θα ενθαρρύνεται η δημιουργία διαφορετικών ερμηνειών και τρόπων σκέψης όπως και κατάλληλων εκπαιδευτικών προγραμμάτων προσαρμοσμένα στις ανάγκες των επισκεπτών συμπεριλαμβανομένων και παιδιών προσχολικής ηλικίας.

Επιπλέον, επιβεβαιώνεται η άποψη ότι η επαφή και η εις βάθος χρήση υλικού στα εικαστικά προγράμματα παρέχει τη δυνατότητα στα παιδιά να προσεγγίσουν τα μουσειακά αντικείμενα και να συνδέσουν αυτή την εμπειρία τους με εικαστικές δραστηριότητες στο σχολείο. Η εξέλιξη του συγκεκριμένου προγράμματος, επικεντρωμένο σε βιωματικές δραστηριότητες που βοηθούν τα παιδιά να εμπλουτίσουν τις εικαστικές τους ιδέες και σε δραστηριότητες που προβληματίζουν και διευρύνουν τη σκέψη τους για την τέχνη (π.χ. στοχαστική επισκόπηση της εικαστικής τους δουλειάς και σύνδεσή τους με εμπειρίες με χώρους που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για εξερεύνηση και γνωριμία), είναι μια πιθανή πρόταση.

Είναι φανερό πως χρειάζεται περαιτέρω συστηματοποιημένη μελέτη, επικεντρωμένη σε προγράμματα πολλαπλών επισκέψεων σε μουσεία και σύνδεση των προγραμμάτων αυτών με εικαστικές δραστηριότητες στο σχολείο, για να διαπιστωθεί το πώς κατανοούν τα παιδιά προσχολικής ηλικίας

μουσειακά εκθέματα και πώς ενσωματώνονται οι εμπειρίες αυτές στη διαδικασία μάθησης στο σχολείο.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. Τα περισσότερα σχολεία υιοθετούν το μοντέλο D.B.A.E., βασική αρχή του οποίου είναι οι μαθητές να μελετήσουν την τέχνη μέσα από τέσσερις τομείς: 1) παραγωγή έργων τέχνης, 2) αισθητική, 3) ιστορία της τέχνης, και 4) κριτική. Το μοντέλο D.B.A.E. επιχειρεί να παρακάμψει την προτεραιότητα ή μη της καλλιτεχνικής δημιουργίας και απευθύνεται ηλικιακά σε μεγαλύτερα παιδιά.
2. Μία μέθοδος που διερευνά υλικά και τεχνικές σε βάθος και που αναπτύσσεται εξελικτικά σε στάδια. Βασίζεται στους άξονες «Δημιουργώντας» - «Παρατηρώντας Τέχνη» και παίρνει ως βασικά συστατικά στοιχεία το παιδί, το χώρο (τόπο-τοπίο) και το χρόνο μέσα σε ένα αλληλεπιδραστικό περιβάλλον μάθησης, όπου ο ρόλος του δασκάλου είναι καθοριστικός.
3. Είναι γνωστό ότι τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας έχουν δυσκολία όσον αφορά στην αντίληψη του χρόνου. Θεωρήσαμε ότι οι ανασκαφές αναπαριστάσεις τάφων και ταφικών ευρημάτων σε τρισδιάστατο μέγεθος θα μπορούσαν να βοηθήσουν στη διευκόλυνση αυτής της αντίληψης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Anderson, D., Piscitelli, B., Weir, K., Everett, M. & Tayler, C. (2002). "Children's Museum Experiences: Identifying Powerful Mediators of Learning", *Curator*, 45(1), 1-22.
- Berry, N. (1998). "A focus on art museums-school collaborations", *Art Education*, 51(2), 8-12.
- Γκότσης, Στ. (2003). «Ανυπαίθετο και Εμπειρία: από τις θεωρητικές αναζητήσεις στη μουσειακή και εκπαιδευτική πράξη», Μουσείο-Σχολείο, 6ο Περιφερειακό Σεμινάριο, Καβάλα-Αθήνα ΥΠΕΠΘ.
- Day, M. D. (1995). *Art Education in Action: Art History and Art Criticism. (Viewers Guide)*. USA: Getty Center for Education in the Arts.
- Durant, S. R. (1996). "Reflections on museum education at Dulwich picture gallery", *Art Education*, 49(1), 15-24.
- Doering, Z. H. (1999). "Strangers, guests or clients? Visitor experiences in museums", *Curator*, 42(2), 74-87.
- Epstein, A. S. & Trimis, E. (2002). *Supporting young artists. The development of visual arts in young children*. USA: High Scope Educational Research Foundation.
- Falk, J. H. & Dierking, L.D. (2000). *Learning from museums: Visitor experiences and the making of meaning*. New York, NY: Alta Mira Press.
- Falk, J. H. & Dierking, L.D. (1992). *The Museum experience*. Washington, DC: Whalesback Books.
- Gardner, H. (1988). "Towards more effective arts education", *Journal of Aesthetic Education*, 22(1), 162-168.
- Hoffman, M. & Weikart, D.P. (2002). *Educating young children: active learning practices for preschool and child care programs*. Ypsilanti MI: High Scope Press.
- Hein, G. (1998). *Learning in the museum*. London: Routledge.

- Hooper-Greenhill, E. (1999). "Education, Communication and Interpretation: Towards a Critical pedagogy in Museums", in Hooper-Greenhill, E. (ed.) *The Educational Role of the Museum*. London: Routledge.
- Kaila, M. & Ekonomopoulou, H. (2000). "Museum education in Greece. The case of educational programs", *Prelude*, 44, 23-34.
- Καραγιώργης, Β. (1985). *Τα ελληνικά μουσεία: Κυπριακό μουσείο και αρχαιολογικοί χώροι της Κύπρου*. Αθήνα: Εκδοτική Εταιρεία Αθηνών.
- Καραγιώργης, Β. *Το μουσείο της Κύπρου-Λευκωσία*. Λευκωσία: Κ. Επιφανίου.
- Kerlavage, S. M. (1995). "A bunch of naked ladies and a tiger: Children's response to adult works of art", in Thompson C.M. (ed.) *The Visual Arts and Early Childhood Learning*. University of Illinois / National Art Education Association.
- Κυπριακή κληρονομιά: *Η τέχνη της αρχαίας Κύπρου όπως εκτίθεται στο κυπριακό μουσείο* (1996). Λεμεσός: Εκδόσεις Κ.Π. Κυριάκου.
- Κυριαζή, Ν. (1999). *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Lund, P. & Osborne, S. (1995). "Birthdays, children and art: Museums as meaningful places for young children", in Thomson C.M. (ed.) *The Visual Arts and Early Childhood Learning*. University of Illinois/ National Art Education Association.
- Μουσούρη, Θ. (2002). «Μουσεία και κοινότητες ερμηνευτών», στο Κόκκινος, Γ. & Ε. Αλεξάκη (επιμ.) *Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις στη Μουσειακή Αγωγή*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Νάκου, Ε. (2002). «Το επιστημολογικό υπόβαθρο της σχέσης μουσείου, εκπαίδευσης και ιστορίας», στο Κόκκινος, Γ. & Ε. Αλεξάκη (επιμ.) *Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις στη Μουσειακή Αγωγή*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Piscitelli, B., Anderson D., Weier, K., Everett, M. & Tayler, C. (2002). "Young children's perspectives in museum settings and experiences", *Museum Management & Curatorship*, 19(3), 269-282.
- Savva, A. (2003). "Young pupils' responses to adult works of art", *Contemporary Issues in Early Childhood*, 4, 300-313.
- Shanks, M. & Tilley, C. (1992). *Re-constructing Archaeology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Σπυλιανίδης, Μ. (2002). «Εκπαιδευτικά προγράμματα μουσειακής αγωγής: Μια πρόταση για μοντελοποίηση και αξιολόγησή τους», *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 34, 45-56.
- Taunton, M. (1982). "Aesthetic responses of young children to the visual arts: A Review of the Literature", *Journal of Aesthetic Education*, 16(3), 93-109.
- Τρίμη, Ε. (1996). «Ένα εξελικτικό εικαστικό πρόγραμμα για την Προσχολική Εκπαίδευση βασισμένο στις αρχές της "ολιστικής" και της "εις βάθος" προσέγγισης», *Έρευνώντας τον κόσμο του παιδιού*, 2, 137-159.
- Τρίμη, Ε. & Μανιαβόπουλος, Κ. (2002). «Προωθώντας τις δημιουργικές ικανότητες των παιδιών μέσα από ένα εικαστικό πρόγραμμα με φαινομενικά άχρηστο υλικό», στο Κούρτη, Ε. (επιμ.) *Η έρευνα στην προσχολική εκπαιδευτική μεθοδολογία, τόμος Α'*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Trimis, E. (1996). *Supporting young artists: exploring and creating with drawing and painting [Videotape]*. Ypsilanti, MI: High Scope Press.

Abstract

The study reports findings regarding 1) young children's responses to museum exhibits in the archeological museum of Cyprus and 2) the impact of the museum visit on young children's art learning. The sample includes 32 children (16 boys and 16 girls) drawn randomly from two classrooms in two public nursery schools in Nicosia. An open-ended interview procedure was used to explore children's responses to museum exhibits. In addition methods include observational data from videotape recordings, teachers field notes and photographic material. Results suggest that: 1) children's preferences seemed to be occurred by chance, 2) most of the children reacted positively to large in size museum exhibits or to exhibits that depicted favourite or familiar to them subject matter, 3) previous artistic experiences seemed to help children in recognising the artistic medium and understanding the artistic process of the exhibits, 4) children were particularly interested in exploring the artistic medium than producing artistic products. The findings corroborates the view of those who believe that children's contact with original exhibits in a museum setting is an important part of children's educational experiences and underlying the significance of a museum friendly environment, and appropriate educational programmes incorporating artistic activities in enhancing children's experiences and learning in museum settings.

Αντρη Σάββα

Ειδικό Εκπαιδευτικό Προσωπικό, Διδακτική της Τέχνης
Τμήμα Επιστημών της Αγωγής
Πανεπιστήμιο Κύπρου

Έλλη Τζάμη

Επίκουρη Καθηγήτρια, Ζωγράφος
Τομέας Αισθητικής Παιδείας
Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης
Παιδαγωγική Σχολή Α.Π.Θ.